

CAZUL UNGARIEI: PROBLEME SIMILARE, ACȚIUNI COMUNE ÎN DOMENIUL PATRIMONIULUI INDUSTRIAL

GYÖRGYI NÉMETH

Problemele ivite în identificarea, protecția, conservarea, reutilizarea și interpretarea patrimoniului industrial par a fi foarte asemănătoare în țările ex-comuniste.

Cel de-al patrulea workshop în domeniul arheologiei industriale, organizat în România, ca și conferințele organizate în Rusia, Polonia, Croația, Republica Cehă și Ungaria, toate au contribuit la o mai bună cunoaștere a patrimoniului industrial din regiunea noastră și au venit în sprijinul descoperirii problemelor comune tuturor țărilor din zonă și într-un fel speciale, comparate cu cele din alte părți ale Europei.

Majoritatea experților și entuziaștilor din arheologia industrială, inclusiv membrii ai TICCIH-Ungaria, au adoptat nucleul central TICCIH pentru a promova cooperarea internațională în investigarea, conservarea și prezentarea patrimoniului industrial, concentrându-se nu numai pe particularitățile / cazurile speciale ale patrimoniului industrial maghiar, dar și pe acelea ale întregii regiuni Central-Est Europene.

Voi da câteva exemple ale activităților noastre pentru a atinge acest scop:

- În 1999, sub auspiciile TICCIH, am organizat o conferință internațională a cărei temă a fost conservarea patrimoniului industrial al industriei miniere și al industriei metalurgice feroase, în regiunea centrală și de est a Europei, cu excursii de studiu în situri speciale, nu numai în Ungaria, dar și în Slovacia.

- În anul 2001, cu sprijinul Fundației "O societate deschisă", am realizat o inventariere comună a

patrimoniului industrial din Silezia-Polonia și din districtul industrial Borsod-Ungaria.

- În 2001, cu sprijinul programului Phare CBC, un drum comun al patrimoniului industrial a fost elaborat în partea nordică a Ungariei și în partea estică a Slovaciei, bazat pe patrimoniul industrial al mineritului și metalurgiei.

- În anul 2002, tot cu sprijinul programului Phare CBC a fost stabilit în partea de sud a Ungariei ca și în Austria și în Croația un drum comun al patrimoniului industrial, cel din zona industriei petrolului.

- În anul 2005, o declarație comună a fost semnată la Praga, care exprimă interesele comune ale comitetelor TICCIH din Cehia, Polonia și Ungaria, în vederea îmbunătățirii nivelului cooperării internaționale privind identificarea, conservarea, promovarea și interpretarea patrimoniului European industrial, în conformitate cu *Carta* de la Nijni Tagil.

CARTA DE LA NIJNI TAGHIL ȘI PROGRAMUL PHARE

În 2003, Adunarea Generală a TICCIH (Comitetul Internațional pentru Conservarea Patrimoniului Industrial), organism internațional reprezentativ pentru patrimoniul industrial, a adoptat o *Carta* în acest domeniu¹.

Adunarea Generală, convocată în Rusia cu ocazia celei de-a XII-a Conferințe Internaționale, a atribuit *Cartei* numele orașului Nijni Taghil – în locul Moscovei, preconizat inițial - întrucât, conform opiniei acesteia, numele orașului industrial din Urali reflectă mai profund conținutul "Cartei" decât cel al capitalei. *Carta de la Nijni*

1. Textul *Cartei* poate fi citit pe pagina web a TICCIH. O traducere oficială în limba română nu există. Traducerea prezentată are la bază textul în limba engleză, corelat cu textul tradus oficial de TICCIH în limba franceză.

Taghil a fost inițiată și întocmită de către TICCIH, dar ea a fost aprobată de către ICOMOS conform *Acordului* încheiat între cele două organisme în anul 2000.

La început, *Carta* subliniază importanța industrializării și pledează în favoarea noțiunii de *revoluție industrială*:

“.....o schimbare, observată către sfârșitul secolului al XVIII-lea, la fel de profundă și de fundamentală ca cea dintre Epoca Neolitică și Epoca Bronzului, care a generat evoluții sociale, tehnice și economice ale condițiilor de producție, suficient de rapide și profunde pentru a fi numită *revoluție*. Revoluția industrială a fost începutul fenomenului istoric care a afectat cea mai mare parte a populației, la fel ca toate celelalte forme de viață de pe planeta noastră și care continuă și în prezent. Dovezile materiale ale acestei profunde schimbări reprezintă valoarea universal umană și importanța studierii și conservării acestor mărturii trebuie recunoscută.” [Preambul]

Carta consideră toate vestigiile, urmele, dovezile, asociate sau aflate în legătură cu activitățile industriale, de o importanță fundamentală și denumeste drept patrimoniu industrial clădirile și structurile, procesele tehnologice și instalațiile, utilajele, ustensilele utilizate în acestea, orașele și peisajele, siturile în care acestea se află, alături de alte manifestări ale industriei, tangibile sau intangibile. Se menționează că: “cele mai indicate exemple [*n.t. ale patrimoniului industrial*] trebuie să fie identificate, protejate și menținute, în concordanță cu spiritul *Cartei de la Veneția*, în serviciul și în folosul prezentului și al viitorului.”

Conform prevederilor *Cartei*, sensibilizarea interesului opiniei publice față de valoarea patrimoniului industrial este cea mai sigură cale pentru conservarea acestuia. Din acest motiv autoritățile publice trebuie să fie implicate activ în promovarea vestigiilor industriale și să permită accesul la siturile importante, promovând turismul în zonele industriale. Este de dorit ca programele pentru conservarea patrimoniului industrial să fie integrate în politica pentru dezvoltarea economică și în planurile de dezvoltare națională și regională. Cooperarea internațională este considerată de către *Cartă*, în mod particular, o abordare potrivită și eficientă pentru conservare, în special dacă, prin inițiative coordonate și participare/contribuție cu resurse împărțite, sunt stabilite trasee turistice în zonele cu patrimoniu industrial.

PATRIMONIUL INDUSTRIAL ȘI TURISMUL ÎN NORDUL UNGARIEI ȘI ÎN SLOVACIA

În armonie perfectă cu declarațiile *Cartei*, un proiect Slovaco-Maghiar a fost realizat în anul 2001 beneficiind de susținere financiară prin “PHARE CBC Programme”. Obiectivul proiectului a fost promovarea revitalizării părții de nord a Ungariei, în special regiunile industriale Borsod și Nógrád, ca și regiunile învecinate slovace, prin reutilizarea patrimoniului industrial metalurgic și minier.

Ideea a aparținut Societății Maghiare a minelor și metalurgiei și organizației omoloage Slovace, în stabilirea, prin cooperare, a unei rute cultural-turistice, după modelul austriac, pentru descoperirea regiunilor

atât de bogate în vestigii ale industriei metalurgice. (Înca din 1978, punctele turistice de atracție din Styria au prezentat “drumul Styrian al fierului” de-a lungul “drumului fierului din Steir”², cărui alte rute i-au fost adăugate mai târziu în interiorul și în afara Austriei. În prezent, site-urile industriei metalurgice din numeroase țări europene pot fi vizitate de-a lungul “drumului european al fierului”.) Inițierea a fost susținută de către Comitetul Național Maghiar al TICCIH, care a organizat o conferință internațională în 1999 la Budapesta și la Miskolc, despre necesitatea și diferitele posibilități de preservare a patrimoniului industrial minier și metalurgic.

Participanții la conferință, intitulată “Structura economică în schimbare - patrimoniul industrial în pericol”³, au vizitat siturile majore importante din Ungaria și Slovacia în excursii profesionale, organizate cu ghizi specializați. Pentru a elabora ruta turistică, aceea care va uni zonele cu patrimoniu industrial minier și metalurgic din regiunile învecinate ale celor două țări, Agenția pentru Dezvoltare a Departamentului Borsod-Abaúj-Zemplén din Ungaria a făcut primul pas și a prezentat un proiect pentru finanțare prin Programul PHARE.

Obiectivul principal al proiectului a fost descrierea acestui traseu turistic în diverse publicații: ghid turistic, hărți pliante, prospecte și foi volante pentru informare. În conformitate cu planul de acțiune, informațiile au fost continuate, amplificate și detaliate prin panouri și indicatoare care au fost montate în cele mai importante trei orașe de pe parcursul traseului (Miskolc, Ózd,

Salgótarján), precum și prin panouri plasate la fiecare monument industrial și pe un web-site de promovare, conceput tocmai pentru proiect.

Alături de “drumul Styrian al fierului”, traseul a fost de asemenea citat ca model în “Traseul culturii industriale”, fiind un traseu turistic industrial care prezintă mărturii din secolul al XIX-lea și al XX-lea ale exploatarea pe scară largă a minelor de cărbuni și a industriei fierului în bazinul Ruhr-ului, ca și în muzee complexe, adesea denumite “ecomuzee”. Acestea păstrează “in situ” patrimoniul industriei grele din Bergsalgen-Suedia, Ironbridge-Anglia și din Le Creusot-Montceau-les-Mines—Franța⁴.

În elaborarea rutei a fost considerat fundamental faptul că siturile industriale oferite pentru vizitare trebuie să demonstreze adevărata istorie a mineritului și a metalurgiei, caracterizând regiunea din Evul Mediu, până în trecutul apropiat. De asemenea, s-a ținut cont de faptul că siturile trebuie să reflecte complexitatea producției industriale, de la extragere și până la fabricație, inclusiv furnizarea energiei și asigurarea transportului, ca și natura bogată în înfățișări a patrimoniului industrial material, aceasta însemnând mașini, structuri, clădiri și situri, precum și legăturile care conectează regiunile. Unele vestigii industriale la scară largă, devenite redundante în urma proceselor economice din decadele trecute, sunt și ele printre siturile prezentate, cu toate că, în ciuda valorii lor culturale, nu au fost încă protejate ca monumente sau ca artefacte de muzeu.

În ghidul turistic „Ghid despre monumentele de exploatare minieră și prelucrare metalurgică, din nordul

2. *Gerhard Sperl*: Ein Führer durch die Steirische Eisentraße. Leoben, 1984.

3. Documentele conferinței sunt în curs de editare.

4. Pentru o analiză detaliată, a se vedea *Barrie Trinder* (ed.): The Blackwell Encyclopedia of Industrial Archaeology, Oxford, Massachusetts 1992.

5. *Németh Györgyi*: **Patrimoniul Industrial. Ghidul monumentelor mineritului și metalurgiei în Ungaria de nord și în Slovacia** [Útikalauz a bányászat és kohászat emlékeihez Észak-Magyarországon és Szlovákiában] Miskolc, 2001.

Ungariei și Slovaciei”, publicat în patru limbi: maghiară, slovacă, engleză și germană sunt incluse 46 de situri—puncte turistice de atracție⁵.

Înscrisă încă din 1993 în Lista Patrimoniului Mondial, localitatea Selmcbánya (actualmente *Bánska Štiavnica*), centrul zonei miniere, cunoscută și ca *Ungaria de Jos*, străbătută de către râul Hron (Garam), constituie cea mai atractivă zonă prezentată în ghid.

De-a lungul mai multor secole, exploatarea de metale prețioase din Ungaria a avut o importanță la scară europeană, fapt bine dovedit de către vechiul centru al orașului minier Selmcbánya—cândva oraș liber grație unui privilegiu regal—ca și de către exploatarea transformate în muzeu minier în aer liber, precum și de către sistemul de rezervoare artificiale care alimentau utilajele antrenate prin forța apei.

Comoara de aur de la Košice, una dintre cele mai mari comori din Europa, expusă în Muzeul Slovaciei de Est, este o dovadă a celor mai sus menționate, întrucât o treime din cele 2920 de monede din aur au fost bătute în Kremnica (Körmöczbánya), unde se găsește o remarcabilă monetarie a Ungariei istorice. Cea mai veche descriere a exploatărilor miniere și a metalurgiei din Ungaria medievale, altarul datat 1513 reprezentând-o pe Sfânta Ana – cunoscută și sub numele de *Metercia*, poate fi găsit în catedrala gotică din Rožňava.

Biblioteca Selmec a Universității din Miskolc—Ungaria, este de asemenea strâns legată de exploatarea minieră din zona înconjurătoare a localității Selmcbánya. Biblioteca păstrează trei sferturi din colecția de

cărți a anilor 1735—1918, inițial deținute de către predecesorii Universității, Academia din Selmec, una dintre cele mai vechi instituții de educație înaltă pentru domeniul tehnologiei.

Locul întâi între monumentele industriale din Ungaria, **furnalul înalt de carbune de lemn (mangal) din Újmassa**, aflat în proximitatea orașului Miskolc și **segmentul primului pod din fontă turnat în Ungaria**, expus la Hronec, reprezintă mărturii ale siderurgiei timpurii a secolului al XIX-lea.

Ghidul turistic include și dovezile istorice ale metalurgiei feroase moderne, dezvoltată la o scară largă: cele nouă clădiri ale atelierelor de prelucrare a fierului și oțelului, clasate ca monumente în 2001, ca și atelierelor, coloniile, birourile și clădirile publice ale fabricii din Ózd, care încă supraviețuiesc. Cu toate acestea, viitorul pentru ele pare a fi destul de sumbru, ca și cel al vestigiilor minelor de cărbune din Pereces, Lyukóabánya și Királd. Într-o situație similară se găsesc și coloniile miniere din împrejurimile localității Salgótarján și prima instalație de îmbogățire a flotației din Ungaria, cu care s-a prelucrat în Recsk minereul din munții Matra, începând încă din anul 1926. Rămâne ca un punct turistic de consemnat așa-numita **instalație regală de spălat** din Konczfalva, “exponat” unic, datând din secolul al optzecelea și al nouăzecelea, legat direct de exploatarea de metale prețioase din Telkibánya, dar care se pare că va dispărea în curând în mod iremediabil.

Ruta turistică, elaborată în vederea realizării proiectului, este deja marcată de puncte turistice de atracție. Totuși,

numărul lor va putea fi mărit în viitor datorită rămășițelor altor industrii din regiune, cum ar fi cea a sticlei, a hârtiei, cea chimică, a prelucrării lemnului și industriei forestiere, cât și datorită descoperirilor arheologice ale “industriei” preistorice, prezentate într-un mod nou.⁶

Alte locuri pe care le recomandăm pe acest traseu, cu o mare valoare istorică, etnografică sau naturală vor putea totodată să fie incluse, căci sunt binecunoscute: Muzeul din castelul Dobó Istavan din Eger, catedrala Sfânta Elisabeta din Košice și chiar înscrise în Lista Patrimoniului Mondial: Vechiul Sat din Hollók, Pestera Baralda din Aggtelek etc.

Așa cum a fost demonstrat în alte țări, atât turismul național cât și cel internațional pot valorifica locurile care merită să fie cunoscute de public dacă planurile corecte, organizațiile potrivite și cooperarea partenerilor sunt privite în mod serios.

Turismul poate fi unul dintre cele mai sigure mijloace ale revitalizării economice a unei regiuni în declin, care cuprinde teritoriile a două țări. Credem că vor fi găsite soluții bune, viabile pentru conservarea pe o scară largă a patrimoniului industriei grele, a cărei soartă este incertă. Din acest punct de vedere, așa-numitul “Proiect Ózd” poate fi un exemplu promițător⁷.

Dacă proiectul prezentat va fi realizat cu succes, atunci protecția monumentelor va dobândi și va câștiga noi sensuri pentru a-și atinge scopul, în spiritul Cartei de la Veneția și a celei de la Nijni Taghil.

*Traducere din versiunea engleză,
Lucian Fulger SÂNDULESCU - ONMI*

6. A se consulta
Erzsébet Jerem, Zsolt Mester, Árpád Ringer & Zsolt Vasáros : Szeleta Museum and Archaeological Park. Praehistoria, 2002, 327-333.

7. *Kristóf Ágnes*: **Nașterea unui proiect de patrimoniu** [Egy örökségvédelmi projekt születése.] « *Örökségvédelem* ». 2002, No.11-12, 10-11; Somorjay Selysette: **Protejarea patrimoniului în Ózd** [Értékvédelem Ózdon.] « *Örökségvédelem* », 2003. No. 2-3, 23-24.

THE CASE OF HUNGARY: SIMILAR PROBLEMS, JOINT ACTIONS

GYÖRGYI NÉMETH

Problems in the identification, protection, conservation, re-use and interpretation of the industrial heritage seem to be very similar in ex-communist countries. The four international workshops on industrial archaeology organised in Romania as well as conferences organised in Russia, Poland, Croatia, the Czech Republic and Hungary all contributed to a better understanding of the industrial heritage in our region, and were of much help to discover problems common for all of our countries, and somewhat special compared to other parts of Europe.

Most experts and enthusiasts of industrial archaeology in Hungary, including members of TICCIH Hungary adopted the aim of TICCIH as to promote international co-operation in the investigation, conservation and presentation of the industrial heritage focusing on the specialities of not only the Hungarian industrial heritage but also that of the whole East Central European region.

Some examples of our activities to achieve this aim:

- In 1999, under the auspices of TICCIH, we organised an international conference on the conservation of the industrial heritage of mining and iron metallurgy in the East Central European

region, with study tours to special sites not only in Hungary but in Slovakia as well.

- In 2001, with the support of the Open Society Foundation, we made a special common inventory of the industrial heritage in Silesia in Poland and the Borsod industrial district in Hungary.

- Also in 2001, with the support of the Phare CBC programme, a common industrial heritage route was elaborated in the northern part of Hungary and the eastern part of Slovakia based on the industrial heritage of mining and metallurgy.

- In 2002, also with the support the Phare CBC programme, a common industrial heritage route was elaborated in the southern part of Hungary as well as in Austria and Croatia on the industrial heritage of the oil industry.

- In 2005, a common declaration was signed in Prague to express the joint interest of Czech, Polish and Hungarian TICCIH committees to improve the level of international cooperation relating to the conservation, documentation, promotion and interpretation of a common European industrial heritage in conformance with the TICCIH Nizhny Tagil Charter.

INDUSTRIAL HERITAGE AND TOURISM IN NORTHERN HUNGARY AND IN SLOVAKIA

GYÖRGYI NÉMETH

THE NIZHNY TAGIL CHARTER AND THE PHARE PROGRAMME

In 2003, the General Assembly of TICCIH (*The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage*) approved the text of the charter for industrial heritage. The General Assembly, convoked on the occasion of the 12th international conference organised in Russia, renamed the charter after Nizhny Tagil instead of Moscow, which was considered first, because according to its opinion the name of the Urals industrial town reflected the content of the charter more profoundly than the name of the capital. The Nizhny Tagil Charter was originated by TICCIH, but it will be ratified by ICOMOS upon the agreement of the two organisations, concluded in 2000.

Initially, the Charter emphasises the importance of industrialisation, and advocates the otherwise controversial notion of the Industrial Revolution. Citing the words of the Preamble:¹... a change towards the end of the 18th century just as profound as that between the Neolithic and Bronze Ages, with developments in the social, technical and economic circumstances of manufacturing sufficiently rapid and profound to be called a revolution. The Industrial Revolution was the beginning of a historical phenomenon that has affected an ever-greater part of the human population, as well as all the other forms of life on our planet, and that continues to the present day.

The material evidence of these profound changes is of universal human value, and the importance of the study and conservation of this evidence must be recognised.

The Charter considers all remains related to industrial activities fundamentally important, and denominates them as industrial heritage: the buildings and structures, the processes and tools used within them, the towns and landscapes in which they are located, along with all the other tangible and intangible manifestations of industry. It declares that *the most significant and characteristic examples [of the industrial heritage] should be identified, protected and maintained, in accordance with the spirit of the Venice Charter, for the use and benefit of today and of the future.*

According to the Charter, public interest, affection, and appreciation of the industrial heritage are the surest ways to conserve it. Therefore, public authorities should be actively engaged in making the industrial remains known, then, they should provide access to important sites, and promote tourism in industrial areas. It is desirable that programmes for the conservation of the industrial heritage should be integrated into policies for economic development and into regional and national planning. International co-operation is considered by the Charter a particularly appropriate approach to conservation, especially if through co-ordinated initiatives and sharing resources tourist routes are established on the industrial heritage.

In perfect harmony with the declarations of the Charter, a Slovakian-Hungarian project was realised in 2001 with the financial support of the PHARE CBC Programme. The future aim of the

1. The English text of the Charter can be read on the web page of TICCIH.

2 *Gerhard Sperl*: Ein Führer durch die Steirische Eisentraße. Leoben, 1984.

3 The proceedings of the conference are in print.

4 For detailed analysis, see *Barrie Trinder* (ed.): *The Blackwell Encyclopedia of Industrial Archaeology*, Oxford, Massachusetts, 1992.

project was to promote the revitalisation of Northern Hungary, especially the Borsod and Nógrád industrial regions, and the neighbouring Slovakian areas as well, reusing the mining and metallurgical industrial heritage.

It was the idea of the Hungarian Mining and Metallurgical Society and its Slovakian sister organisation to establish in co-operation a cultural tourist route on Austrian pattern to discover the region so rich in iron industry remains. (Since 1978, the sights in Styria have been presented along the Steirische Eisenstrasse² the Styrian Iron Trail, to which other tourist routes were added later, in and outside Austria. At present, the iron industry sites of numerous European countries can be visited along the European Iron Trail.) The initiation was supported by the Hungarian National Committee of TICCIH, which organised an international conference in 1999 on the necessity and the different possibilities of the preservation of the mining and metallurgical industrial heritage.

The participants of the conference titled *Economic structure in change – industrial heritage in danger*³ visited the major industrial heritage sites of Hungary and Slovakia during the guided tours. In order to elaborate the tourist route which will join the mining and metallurgical industrial heritage of the neighbouring regions in the two countries, the Development Agency of Borsod-Abaúj-Zemplén County in Hungary made the first step, and presented a project to the PHARE Programme. The very aim of the project was the description of the tourist route in various publications: a guide-book, folding maps, and information leaflets.

According to plans, further information was to be given on sign boards set up in the three most important towns of the route (Miskolc, Ózd, Salgótarján) as well as on plaques placed on each industrial monument, and on an Internet site made specially for the project.

Besides the Styrian Iron Trail, the route was patterned also on the Route der Industriekultur, the industrial tourist route presenting the nineteenth and twentieth century remains of large-scale coal mining and iron metallurgy in the Ruhrgebiet as well as on the museum complexes, often called ecomuseums, which *in situ* present the heavy industrial heritage of Bergslagen in Sweden, of Ironbridge in England, and of Le Creusot-Montceau-les-Mines in France⁴. In the elaboration of the route, it was considered fundamental that the industrial sites offered for visit should tell the true history of mining and metallurgy, characterising the region from the Middle Ages until the recent past. It was considered also important that the sites should reflect the complexity of industrial production, from extraction to manufacturing, energy supply and transport included, as well as the many-folded nature of the material industrial heritage, consisting of machines, structures, buildings and sites, and the links which connected the regions. Some large-scale industrial remains, made redundant by the economic processes of past decades, are also among the presented sites, though, in spite of their cultural value, they have not been protected yet as monuments, or museum artefacts.

There are forty-six sites included in the guide book *Útikalauz a bányászat és kohászat emlékeihez Észak-Magyarországon és Szlovákiában*

(Guide to the Monuments of Mining and Metallurgy in North Hungary and in Slovakia) published in four languages: Hungarian, Slovakian, English and German⁵. Since 1993 on the World Heritage List, Selmechánya (now Banská Štiavnica), the centre of the mining area, also referred to as Lower Hungarian, by the River Hron, is the most attractive site in the guide book. During many centuries, precious metal mining in Hungary had a great importance on a European scale, a fact proved well by the old centre of the one-time royal mining town as well as the open-air mining museum and the system of artificial reservoirs, which supplied water to operate water engines.

The Košice gold treasure, one of Europe's biggest gold treasures, displayed in the Eastern Slovakian Museum, is also a proof of the above, because one-third of the 2,920 gold coins were made in Kremnica, in the most prominent mint of historical Hungary. The oldest depiction of medieval Hungarian mining and metallurgy, the Saint Anna altar piece from 1513, also known as Metercia, can be found in the Gothic cathedral of Rožňava. The Selmec Library of the University of Miskolc, one of the chosen sites in Hungary, is also closely connected to the mining in the surroundings of Selmechánya. The Library preserves three quarters of the book collection from between 1735 and 1918, initially owned by the university's predecessor, the Selmec Academy, one of the oldest European institutions of higher education in the field of technology.

The number one industrial monument of Hungary, the charcoal blast furnace at Újmassa, in the vicinity of Miskolc, and the segment of the first Hungarian cast-iron bridge, on display at Hronec, present early nineteenth century metallurgy. The guide book includes also the historical remains of modern large-scale iron metallurgy: the nine buildings of the Diósgyőr iron and steel works, listed in 2001, as well as the Ózd factory's still surviving workshops, colonies, office and public buildings. However, future for them seems to be just as gloomy as for the remains of coalmining in Pereces, Lyukóbánya and Királd, of the mining settlements in the surroundings of Salgótarján, and of Hungary's first flotation dressing plant, which processed in Reck the ores of the Mátra Mountain since 1926. Also, still a unique sight, the so-called Konczfalva 'royal washing plant', from the eighteenth and nineteenth centuries, related to the Telkibánya precious metal mining, seems to irretrievably perish soon.

The tourist route, elaborated in the realisation of the project, is already rich in sights. However, their number can be further increased by the remains of other industries in the region, like glass, paper, chemical, wood-working and forest industries, as well as by the archaeological findings of prehistoric 'industry', presented also in a new way.⁶ Other sights of great historical, ethnographical, or natural value can be also included, because, being well-known, like the Dobó István Castle Museum in Eger, the Saint Elisabeth Cathedral in Košice, and even put on the World Heritage List, like the Old

⁵ *Németh Györgyi: Útikalauz a bányászat és kohászat emlékeihez Észak-Magyarország on és Szlovákiában, Miskolc, 2001.*

⁶ See, for example, *Erzsébet Jerem, Zsolt Mester, Árpád Ringer & Zsolt Vasáros: Szeleta Museum and Archaeological Park. Praehistoria, 2002, 327-333.*

7 Kristóf
 Ágnes: Egy
 örökségvédelmi projekt
 születése.
 « Örökségvédelem ».
 2002,
 No.11-12,
 10-11;
 Somorjay
 Selysette :
 Értékvédelem
 m Ózdon.
 « Örökségvédelem »,
 2003. No.
 2-3, 23-24.

Village of Hollókő or the Baradla Cave in Aggtelek, they have already been widely-visited.

As it has been proved in other countries, both domestic and foreign tourism can benefit from the sights, if proper plans, appropriate organisations, and last but not least, co-operation of partners are considered seriously. Tourism can be one of the surest means of the economic revitalisation of the declining region, which comprises the

territories of two countries. Supposing, there will be good solutions for the conservation of large-scale industrial heritage, still at great risk. In this respect, the so-called Ózd project can be a promising example⁷.

If the project presented as well as future projects are successfully realised, then monument protection will acquire new means to achieve its goals, in the spirit of the Venice and the Nizhny Tagil Charters.

School building
 in the miners' settlement of Pereces





A senior clerk's home
in the workers' colony of
the Diósgyőr iron and steel works.